

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ծայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Արձակ, Պատմվածք
13+

Ստեփան Զորյան Գիրք ապերը

— Մուխայի՛լ, Է՛ր Մուխայի՛լ,— կանչում էր կույր Գիրք ապերը հարևանի որդուն:— Մուխայիլ, հե՛յ...

Եվ մի ձեռքը իր տան անսվաղ պատին քսելով, մյուսով՝ գավազանի ծայրով գետինը շոշափելով աշխատում էր առաջ գնալ: Սակայն քայլերը փոխում էր այնպես վախով, որ ծնկները դողում էին, և այնպես անվստահ, որ կարծես անցնում էր անդունդի եզերքով: Այդ երկյուղալի շարժումները չէին սազում Գիրք ապոր բարձր հասակին և դիք, խրոխտ կեցվածքին: Դա նրանից էր երևի, որ Գիրք ապերը նոր էր կուրացել և, առհասարակ, սովոր չէր ման գալ առանց առաջնորդի: Գուցե: Քայլում էր նա և միաժամանակ լսելիքը լարած՝ ականջ դնում— չի՛ լսվում արդյոք մի ոտնաձայն:

Ոչ. շուրջը ձայն, ոտնաձայն չկար: Եվ Գիրք ապերը կանչեց ավելի բարձր.

— Մուխայի՛լ, Է՛յ Մուխայիլ...

Ձայնից երևում էր, որ Գիրք ապերը վշտացած է: Հարևան դարբնի որդուն կանչում էր, որ իրեն տանի հոր դարբնոցը, ուր Գիրք ապերն անցնում էր իր օրվա մեծ մասը՝ դարբնի և գործով եկած գյուղացիների հետ զրուցելով: Ծա՛նր է Գիրք ապոր համար տանը նստել:

Ծանր է ոչ թե նրա համար, որ մենակ է: Ոչ: Նա ունի կին, տղաներ, հարսներ, մինչև անգամ թոռներ: Եթե կուզե՞ք՝ Գիքո ապոր տունը շատ եռուն է ու աղմկալից: Բայց նա տանը նստել չի կարողանում, որովհետև սովոր չէ այդ բանին: Միշտ գյուղամիջի մարդ, տանուտեր, հասարակական ժխորի սովոր— և հանկարծ տանը նստե՛լ... Ու թեև կույր, ուզում էր էլի մարդկանց մեջ լինել՝ ասել, խոսել, խորհուրդներ տալ, ինչպես առաջ... Նա տանը չի ուզում նստել և այն պատճառով, որ դժգոհ է կնոջից ու որդիներից: Տան գործերը վատ են գնում— հացը միշտ պակաս է, կանայք շոր են ուզում— և նա չի ուզում լսել, թե ինչպես մեծ որդին կռվում է փոքրի հետ արտերը վարելու համար. մեծն ուզում է գյուղամիջի մարդ լինել, վար ու ցանքսը թողնել փոքրին, իսկ փոքրն ուզում է գնալ քաղաք աշխատանքի և չի ուզում տանը բան անել: Հետա հարսները... Մարդկանց օրինակին հետևելով՝ նրանք էլ չեն հաշտվում իրար հետ. ինչո՞ւ է մեկն ավելի սապոն բանեցրել, ինչո՞ւ են երեխային շաբաթը մեկ լողացնում, ու այսպես ամեն օր: Իսկ կինը՝ Սանամը, միշտ մեծ հարսի կողմն է կանգնում: Ու այսպես բոլորը կռվում են, կռվչտում... Է՛հ, մի խոսքով— տունն էլ առաջվանը չէ,— մտածում էր միշտ Գիքո ապերը:— Ուրիշ էր այն ժամանակ, երբ տանուտեր էր, երբ աչքերը տեսնում էին: Այն ժամանակ, այո, ուրիշ էր... Եվ այս բոլորը Գիքո ապերը մոռանում է միայն դարբնոցում: Այսօր էլ ահա, ինչպես ամեն օր, նա գնում էր դարբնոց և, քայլ առ քայլ առաջանալով, կանչում է Մուխայիլին երրորդ անգամ, և այս անգամ լսում է թեթև քայլերի ձայն դարբնոցի կողմից: Մուխայիլն է... Գիքո ապերը ճանաչում է նրա քայլերը:

— Մուխայիլ, դո՞ւ ես,— հարցնում է նա թեթևացած սրտով, որ Մուխայիլն իրեն երկար սպասել չտվեց:

— Ես եմ,— ասում է մրոտ երեսով փոքրիկ տղան և, տրեխի թելը ետևից քաշ տալով, մոտենում է ծերունուն ու ժպտում, հայտնի չէ ինչու: Ժպիտը բացում է նրա մանրիկ ատամները, իսկ աչքերը պսպղում են սև դեմքին՝ վառած ածուխի կտորների նման: Երևում է, որ նա գոհ է իր դերից. Գիքո ապոր ձեռքը բռնելով առաջնորդում է նրան հոր դարբնոցը:

Գոհունակությունից մի առ վայրկյան փայլում է և Գիքո ապոր դեմքը:

— Կրակը վառե՞լ եք,— հարցնում է ինչպես միշտ:

Այո, կրակը վաղուց են վառել:

— Հերդ էնտե՞ղ է:

Այնտեղ է:

— Դե, գնանք, ապրես, գնանք,— խրախուսում է Գիքո ապերը դարբնի որդուն մեղմ ձայնով:

Ու գնում են ձեռք-ձեռքի:

Դարբնոցը մի ցածրիկ շենք է, երեք-չորս աստիճան գետնի մեջ խրված: Հնությունից պատերը խարխլված են, քարերի արանքում կանաչ է բուսել: Երկար տորոպելուց մաշված շեմափայտն այնքան կարծ է, որ ներս մտնելու համար պետք է կռանալ: Եվ Գիքո ապերը

ներս է մտնում երկուտակվելով: Փուլքսը հեռում է՝ երկար ու խելագար վազքից հոգնած կենդանու նման և քուրայից կայծերը խմբով թռչում են դեպի օճորքը ու հանգչում կես ճանապարհին կամ գերանների մոտ, լինում են բախտավորներ, որ ցատկում են երդիքից դուրս և մեռնում արևի պայծառ շողերի մեջ:

— Բարի աշողում,— ասում է Գիքո ապերը աստիճաններից իջնելով և բնագդաբար երեսը դարձնում է դեպի կրակը, որի մոտ, զգում է, կանգնած պիտի լինի դարբինը:

Դարբին Մաթոսը, որ Գիքո ապորից շատ լավություններ է տեսած նրա տանուտերության օրերին և միշտ առանձին պատկառանքով է վերաբերվում նրան, պատասխանում է հարգալիք:

— Այ, աստու բարին քեզ, Գիքո ապեր. բարով եկար: Նստիր, Գիքո տպեր: Այ տղա, Մուխայիլ, Գիքո ապորը **սկամի** տուր:

Մուխայիլը, որ նույնպես մեծ հարգանք ունի դեպի նախկին տանուտերը, դարբնոցի միակ աթոռը՝ փայտե եռոտանին հարգանքով առաջարկում է նրան: Եվ Գիքո ապերը, հոգնած ճամփորդի պես հառաչելով, որ հանգիստ է առնում վերջապես, նստում է և միրուքն ու ձեռքերը դանդաղ շփելով՝ սկսում է կցկտուր գրույց դարբնի հետ: Նրանց գրույցը դառնում է, առհասարակ, գյուղի նորությունների շուրջը— ո՛վ է քաղաք գնում և ինչո՛ւ, կամ ո՛վ է եկել քաղաքից, ո՛ւմ կինն է երեխա բերել, ո՛ւմ տանը կռիվ կամ բաժանք կա, ինչպե՛ս է ցանքսերի դրությունը, ո՛ւմ որդին է փախել զինվորությունից և այլն: Ու Գիքո ապոր կարծիքները միշտ հարգանքով են լսվում դարբնոցում: Երբեմն էլ դարբնի հետ մենակ մնալով, իբրև մոտիկ, սրտացավ մարդու՝ գանգատվում է նրան վատ ժամանակներից և այն մասին, որ իր կուրանալուց հետո, տան գործերը վատ են գնում: Բայց երբեք չի ասի, թե հարսները, տղաները կամ կինը— կռվում են: «Ես պառավ կնիկ չեմ, մտածում է,— որ բամբասանք անեմ, կամ էն մարդկանցից, որ եղունգը բանում են, մեջը թքում»: Նա արժանապատվությամբ լռում է տան գժտությունների մասին: Այսօր էլ թեև նեղացած է տնեցիներից, բայց ցանկություն չունի այդ մասին խոսելու: Ընդհակառակը. նա ուզում է այդ ամենը մոռանա՛լ, չհիշե՛լ... Եվ շատ բան մոռանում է իրոք, երբ փուլքսը՝ թոքերը լարած, փնչում է հեալով, երբ կրակն ուրախ ճայթումներով թոցնում ու ցրում է կայծերը, որոնցից մի քանիսը երբեմն գալիս ընկնում են Գիքո ապոր ձեռներին: Հաճելի է նստել այդ ժամանակ դարբնոցում, երբ մանավանդ մեծ բազմություն է լինում ներսը:

— Էհ, ի՞նչ նոր բան կա,— հարցնում է Գիքո ապերը միառժամ լռելուց հետո:

Դարբինը, որ բարձրահասակ մեկն է՝ վերև քշտած, մազոտ բազուկներով և կուչ եկած թոզոտ միրուքով, ձեռի երկաթը կրակի վրա շրջելով, պատասխանում է, որ առանձին ոչինչ չկա և թե լսել է միայն, որ երեսփոխ Պողոսի զինվոր տղան վերադարձել է ծառայությունից:

— Հերը շատ կուրախանա,— ասում է նա և, երկաթը կրակից հանելով, սկսում է ծեծել գնդանի վրա. «տո՛ւ-հա-տո՛ւ», «տո՛ւ-հա-տո՛ւ»... և երբ բավական ծեծել էր, ծեծած երկաթը

կոխեց ջուրը և շարունակեց.— Բայց խեղճ մերը չտեսավ, մեռնելու օրն էլ որդու անունն էր տալիս, ասում են:

Ու մի քանի րոպե խոսում են երեսփոխ Պողոսի տան վրա, գործերի վրա, որից հետո դարբինը կրակը բորբոքելով՝ մեկեն դառնում է Գիքո ապորը.

— Հա, Գիքո ապեր, կովը քանիսո՞վ ծախեցիք:

— Ի՞նչ կով...

— Ձեր էն սև կովը, որ էսօր տարան:

Գիքո ապերը տարակուսած դեմքով՝ կույր աչքերը հառում է դարբնի կողմը: Ի՞նչ կովի մասին է խոսքը— չի հասկանում: Կո՛վ, տարա՛ն...

— Ո՞վ տարավ,— հարցնում է զարմացած,— մենք մարդու կով չենք տվել: Սխալ ես...

Այդ ժամանակ դարբին Մաթոսը, երկաթը նորից կրակի մեջ դնելով, սկսեց բացատրել, թե ինչպես երեկ երեկո տուն գնալու ժամանակ տեսավ, որ Գիքո ապոր որդին սև կովը ծախեց Էլբակի տղերանց: Բայց չիմացավ քանիսով: Մի՞թե Գիքո ապերն այդ մասին չգիտի:

— Բա դու գիտե՞ս ոչ էդ,— հարցրեց դարբինը:

Ոչ, Գիքո ապերն այդ մասին ոչինչ չգիտի: Չարմանքից ու տարակուսանքից նրա կույր աչքերի թարթիչներն սկսեցին արագ-արագ թարթել, իսկ դեմքի մաշկը կծկվել ու հանգույցներ կապել աչքերի շուրջը: Իրենց կովը՝ Էլբակի տղերա՛նց... Նա կարծես ամեն ինչ ըմբռնեց և մի ակնթարթում ոտքի ելավ մռնչալով.

— Մուխայի՛լ...

Փոքրիկ տղան դուրս ելավ փուքսի ետևից, և երբ մոտենալով բռնեց ծերունու ձեռք, նա հրամայեց.

— Տա՛ր ինձ տուն...

Եվ նրա ծայնը հնչեց խրոխտ, ահարկու, ինչպես տանուտերության օրերին:

◆◆◆

Հիմա չէ, բայց մի վեց-յոթ տարի առաջ Գիքո ապերը գյուղի առաջին հարուստն էր, Էլբակի տղերքը՝ իրենց հոր պես, ամենաչքավորը, որ, ինչպես գեղացիք էին ասում, «հացն ու կոտեմն իրար չէին գցում»: Դրա համար էլ գյուղում Էլբակին անվանում էին «Սոված Էլբակ», իսկ նրա որդիներին՝ «Սոված Էլբակի տղեք»: Մի ժամանակ նույնիսկ Էլբակը ծառայում էր Գիքո ապոր տանը՝ օգնում էր հնձին, կալին, կամ տավարը տանում էր գիշերարոտ: Մահից հետո ծառայության մեջ նրան փոխարինեց մեծ որդին: Սա, բացի այն, ինչ անում էր հայրը, երբեմն էլ ոչխարն էր գնում: Թե մեկին, թե մյուսին տանուտերը լավ էր նայում և վարձատրում էր որքան սիրտն ուզեր: Բայց հիմա Էլբակի տղերքը, երբ երկունս

աշխատում էին քաղաքում, երկուսն էլ վարուցանք էին անում— իրենց հավաքել էին. շինել էին նոր տուն (որ շատերի նախանձն էր գրգռում)— պայծառ լուսամուտներով, կղմինդրե տանիքով, դրսից ու ներսից սպիտակացրած: Շինել էին գոմ, մարագ, այս տարի էլ եզներ էին առել: Խոսում էին, որ լավ են ապրում, որ մինչև անգամ հարսները կրնկավոր կոշիկ են հագնում: Այս բոլորը Գիքո ապերը լսել էր, բայց քանի որ իր աչքով չէր տեսնում— չէր հավատում: Երբ նրա առաջ գովում էին Էլբակի տղերանց նոր տունը, նա թերահավատ շարժում էր գլուխը. «Էհ, դուք էլ, ով գիտի ինչ ծակոռու կամ խոզաբուն են շինել... Վերջը. ունենան էլ,— ավելացնում էր,— Էլի սոված Էլբակի տղերքը չե՞ն...»: Այժմ էլ, երբ Մուխայիլի ձեռք բռնած գնում էր տուն—չէր հավատում, անկարելի բան էր համարում, որ իր կովն Էլբակի տղերքն առած լինեն: Չէր հավատում մանավանդ, որ որդին կով ծախեր նրանց: «Լա՛վ. ծախե՛ր, ծախե՛ր— Էն էլ Էլբակի տղերա՛նց»... Ու քրթմնջում էր ինչ-որ, որից Մուխայիլը ոչինչ չէր հասկանում: Քրթմնջում էր ու, կարծես տենդով բռնված, դողում ամբողջ հասակով, և Մուխայիլն զգում էր, թե ինչպես իր բռնած չոր մեծ ձեռք ցնցվում էր շուտ–շուտ: Եվ ամբողջ ճամփին Գիքո ապերը հեռում էր այնպես, որ ասես բարձրացել էր մի դժվար զառիվեր: Երբ տուն հասան՝ նա դեռ շեմքից կանչեց.

— Սանա՛մ...

Նրա ձայնը նման էր ավելի մռնչոցի, որ դուրս է գալիս մարդու սրտի խորքերից և ավելի շուտ քթածակներով, քան բերանից: Այդ ձայնի վրա տան դուռը բաց արավ ծաղկատար դեմքով և գրեթե անմազ կոպերով մի սևազգեստ փոքրիկ պառավի շորերն ու ձեռները ալրոտ:

— Ի՞նչ է, Էստեղ եմ,— ասաց նա դժկամ:

Դա Գիքո ապոր կինն էր.

— Էստեղ արի,— հրամայեց Գիքո ապերն իր չոր, կտրուկ, ահարկու ձայնով, որ հիշեցնում էր տանուտերության օրերը, երբ գյուղը դողում էր նրանից:

Այդ ձայնից պառավը եզրակացրեց իսկույն, որ մարդը բարկացած է. «Տենաս էլ ի՞նչ է պատահել», մտածեց նա և հարցրեց դժկամ:

— Ի՞նչ կա...

Գիքո ապոր միռուկը դողդողում է:

— Էստեղ արի, ասում եմ...

Այս անգամ պառավ Սանամը, ալրոտ ձեռները գոգնոցով սրբելով, դուրս եկավ չարդախը՝ մարդու մոտ, իսկ մեծ հարսը նրա ետևից, դռան արանքից նայում էր հետաքրքիր, թե արդյոք ի՞նչ բանի վրա է ապերը բարկացած:

— Էս ի՞նչ բաներ են կատարվում Էս տանը,— սկսեց սպերը բարձր:

— Ի՞նչ բաներ,— ասում է պառավը հանդարտ:

Գիքո ապոր կոպերը թարթում են արագ-արագ, կարծես ճիգ է անում նա աչքերը բանալու։ Բայց՝ ոչ։ Նա այդպես անում է սովորաբար այն ժամանակ, երբ աշխատում է բարկությունը զսպել։ Այդ րոպեին նրան թվում էր, թե կինը, որդիները, հարսները— բոլորը, բոլորը իր կուրուքունից օգտվելով, խոսքերը մին արած իր տունը թալանում են, բաժանում, ծախում, բոլորն իրենից թաքուն, իրենից ծածուկ։ Նա չէր տեսնում, բայց զգում էր. թվում էր նրան, որ իր կարողությունը հավվում է մոմի պես, գնում է ջրի նման, և դրա մասին մտածող, դրա առաջն առնող չկա։

— Երեկ մեզանից կով է ծախվե՞լ էստեղ,— խոսում է վերջապես նա խուլ, դողողջուն ծայնով։

Պառավն աչքերը գետին է գցում։

— Կո՛վ... հա՛. Ուհանեսն երեկ...

Կնոջ ծայնից, որ հնչում էր մեղավոր ու խուսափող հնչյուններով, Գիքո ապերն անմիջապես հասկացավ ամեն ինչ։ Ուրեմն դարբնի ասածը ճիշտ է։

— Ուհանե՛սը,— բարձրացրեց ծայնը Գիքո ապերը։— Քանի՞ գլխանի է Ուհանեսը... կանչեցե՛ք էստեղ Ուհանեսին...

Մինչև կերթային կանչելու, Ուհանեսն ինքն եկավ և քմծիծաղով հարցրեց, թե էլ ինչո՞ւ է ապերը բարկացել։ Մեծ որդին լինելով կամ, ինչպես ինքն էր ասում, «տան կառավարողը» լինելով՝ նա հոր հետ վարվում էր որպես խնամատար և երբեմն կատակով մեղմում նրա բարկությունը։ Այս անգամ էլ իր երկարաճիտ կոշիկներով (որ գնել էր մի անցորդ մալականից և որի համար փոքր եղբայրը կռվում էր նրա հետ) ու դեղին տերողորմյան ձեռնի կանգնեց հոր առաջ՝ ժպիտը դեմքին, հանաք անելու տրամադիր։ Սակայն հայրը, նրա ծայնը լսելուն պես, կտրեց նրա խոսքը.

— Ո՞վ է էս տան տերը, ես թե՞ մի ուրիշը,— որոտաց նա։

— Ի՞նչ կա որ, տպեր, էլ ի՞նչ է պատահել,— սկսեց Ուհանեսը հանաքով. բայց Գիքո ապերը նորից ընդհատեց նրան։

— Ես քեզ հարցնում եմ՝ ո՞վ է էս տան տերը, ե՞ս, թե՞ մի ուրիշը, հը՞. ե՞ս, թե՞ մի ուրիշը, հարցնում եմ...

Հոր հարցին Ուհանեսը պատասխանեց այնպես, ինչպես պատասխանում են քմահաճ երեխայի.

— Դե, իհարկե, դու, ապեր. իհարկե, դու,— ասավ նա տերողորմյայի դեղին, խաղողի չափ հատիկները շրխկացնելով։

— Բա որ ես՝ հապա ինչո՞ւ ես իմ կովը ծախում, առանց ինձ հարցնելու...

Տան առուծախսը միշտ Ուհանեսն էր անում և Գիքո ապերը երբեք չէր մասնակցում նման բաների, այդ պատճառով Ուհանեսն այժմ չէր հասկանում, թե հայրն ինչո՞ւ է հուզված։

Կովը ծախե՛լ... և նա պատմեց՝ ինչո՛ւ համար է ծախել: Ծախել է, որովհետև տանը կարիք կար և հորը չի հայտնել, որովհետև ժամանակ չի եղել:

— Բայց դու է՛ն ասա, է՛ն. ո՞ւմ ես ավել, ո՞ւմ...

— Ելբակի տղերանց...

— Ել-բա-կի-տը-ղերա՛նց...— երկարացրեց Գիքո ապերը և դառն խնդաց: Ծախե՛լ... Այո, Գիքո ապերն ընդունում է, որ կարելի է ծախել, բայց մի՞թե ուրիշ էլ առնող չկար, Ելբակի տղաներն էին մնացել: Ելբակի տղերա՛նց...

— Էհ, ի՛նչ կա որ,— խոսեց Ուհանեսը,— մին չի՝ ով է տանո՞ւմ: Առնողը՝ առնող է: Ով փողը տալիս է՝ նա էլ տանում է: Ուրիշը չի— Ելբակի տղերքն են: Ինչ կա որ...

— Հը՛մ, իմ կովը... սոված Ելբակի տղերա՛նց,— քրթմնջում էր Գիքո ապերն ինքն իրեն և Մուխայիլն զգում էր դարձյալ, թե ինչպես ծերունու մեծ, չոր ձեռք դողդողում է շուտ-շուտ:

Միառժամ լռելուց հետո Գիքո ապերը նորից դարձավ Ուհանեսին, այս անգամ՝ արդեն մեղմ, մտահոգ ձայնով, թե չի՞ կարելի արդյոք կովը ետ առնել նորից:

Ետ առնե՛լ... ոչ, ուշ է: Կովի գինն առնված և տրված է այսուրի, իսկ այսուրը խմոր են արել արդեն:

Այդպե՛ս... Գիքո ապոր աչքերն սկսեցին թարթել ավելի արագ, ձեռք դողաց ավելի ուժգին, և նա դարձավ նորից փոքրիկ տղային.

— Մուխայի՛լ, տար ինձ եառի գլուխը...

«Եառի գլուխը» գյուղի ներքև ձգվող գետափն էր, մի տեղ, որը ջրից սաժենուկես բարձրություն ուներ և որի վրա կանաչ անգամ չէր բուսնում, որովհետև պատի նման ուղղաձիգ էր և, բացի այդ, գետը ամեն գարնան վարարելով շարունակ փորում էր նրա կուրծքը: Մի խոսքով վտանգավոր մի տեղ, որից տարենը մի քանի անասուն գլորվում էին գետը և խեղդվում: Լսելով այդ անունը՝ թե Ուհանեսը, թե պառավը, և թե հարսը լուռ ծիծաղեցին: Վերջին տարիները Գիքո ապերը սովորություն էր արել բարկության ժամերին տնեցիներին սպառնալ իր ջրահեղծությամբ: Եվ ամեն անգամ, երբ Մուխայիլը— հարգանքից, վախից— նրա հրամանին հնազանդելով՝ ձեռք բռնած տանում էր դեպի գետը, Գիքո ապերը կես ճանապարհին կանգնեցնում էր նրան և ասում. «Լավ, Մուխայիլ, լավ. մի ուրիշ անգամ: Ետ դառ: Մի ուրիշ անգամ»: Եվ Մուխայիլը նորից բերում էր նրան տուն կամ տանում դարբնոց: Այս բոլորը գիտեին: Այդ պատճառով էլ ամեն անգամ, երբ նա սպառնում էր ջրահեղծ լինել ու ճամփա էր ընկնում դեպի գետը, տնեցիները ծիծաղում էին գլուխին շարժելով: «Ապերը գնում է խեղդվելո՛ւ»— ասում էին խնդալով: Ահա թե ինչո՛ւ այսօր էլ ներողամիտ ծիծաղով ճանապարհ դրին նրան: Երբ բավական տեղ գնացին, Մուխայիլն սպասում էր, որ Գիքո ապերը հիմա կասի իր սովորական խոսքերը. «Լավ, Մուխայիլ, ետ դառ, մի ուրիշ անգամ»: Բայց անցան ավելի երկար տեղ, դուրս եկան համարյա գյուղի ծայրը— Գիքո ապերը լուռ էր: Գարնան արևի տակ քայլելով՝ նրանք

հետզհետե մոտենում էին գետին, որ խշշում, թշշում էր **Եառի** տակ և իր խշշոցով լցնում շրջակայքը: Մուխայիլն ապոր խոսքերին սպասելով շուտ-շուտ նայում էր նրա կույր դեմքին, և չէր համարձակվում ասել, թե՝ էլի գնանք»: Գիքո ապերը շրթունքները սեղմած՝ քայլում էր հաստատ քայլերով, և երբ հասան «Եառի գլուխը», նա կանգ առավ:

— Դե, դու գնա Մուխայիլ, հերդ կնեղանա, գնա,— ասավ Գիքո ապերը ու նստեց «Եառի գլխին»:

Գետը խշշում, թշշում էր խլացուցիչ ձայներով, և Գիքո ապերը լսում էր, թե ինչպես ալիքները մռնչալով զարնվում են միմյանց, մոմռում իրար կրծոտող շների նման և, «Եառի» կուրծքը ծեծելով, թշշում, խշշում շարունակ:

Մուխայիլը նրան թողնելով՝ հեռացավ մի քսան-երեսուն քայլ: Նա գնում էր և շուտ-շուտ ետ նայում, տեսնելու, թե ի՞նչ է անում Գիքո ապերը: Մեկ էլ, երբ ետ նայեց՝ Գիքո ապերը չկար:

Այս անգամ նա ետ վազեց դեպի գետը:

Ապերը չկար: Վարարած պղտոր գետը հոսում էր արագ, սրընթաց, զայրացած խշշոցով ու թշշոցով—այնպես, որ նայողի աչքերը շաղվում էին, Ապերը չկար... Այդ ժամանակ Մուխայիլը վազեց տուն՝ եղածը հայտնելու:

◆◆◆

Այս անգամ արդեն Գիքո ապերը չէր սպառնում:

Մի շաբաթից նրա դիակը գտան գյուղից չորս վերստի վրա, գետափի ուռիների տակ: Եվ ոչ ոք չհասկացավ, թե ի՞նչ հարգելի պատճառ կար, որ նա իրեն գետը նետեր:

1919